Riiga jõudnud, ei leidnud W. pealetungi teostatavana; ta jäi Riia alla ja aitas m. s. Dahlberg'il läbi viia s. a. juuni ja juuli konvendil otsuseid, mis pidid lahendama varustusküsimusi. Vahepeal aga said saksilased abiväge ning W. tõmbus tagasi sisemaale, ilma et oleks otsustanud anda lahingut. — Nov. s. a. võttis W. osa Narva lahingust parema tiiva juhina, seistes strateegiliselt väga tähtsal kohal. Hiljemini soovitas ta kuningale edasi tungida Novgorodi suunas, kuid see nõu jäeti arvestamata. Koos kun. Karl XII-ga (vt.) võttis W. osa 1701. a. Väinast üleminekust, 1702. a. Kliszovi lahingust, Lembergi vallutamisest a. 1704 jne. A. 1705 määrati ta kuningl. nõunikuks ja saatis kuningat viimase sõjakäigul Saksisse. 1706. a. tõsteti W. krahviseisusse. Ta suri 19. V 1708 Stokholmis.

A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare II (1921); Nord. Familjeb. XXXI (1921); Biographiskt Lexicon öfver namnkunnige Svenska män XX (1852); Kelch, Liefl. Hist., Continuation (1875); A. Hammarskjöld, Erik Dahlberg i Livland (1887; saksak. tõlkes B. M. 35., 1888, lk. 602—18).

N. T.

WELLNER, August, insener, sünd. 17. III 1884 Tartumaal Arula v. koharentniku pojana, õppis a.-st 1904 Peterburis teedeinstituudis, mille lõpetas a. 1911 I järgu teedeinseneri diplomiga, oli tegev aa. 1911—20 Venemaal mitmesuguste (Uuralis, Väina, Ob-Jenissei, Volga-Doni) veeteede uurimis- ja projekteerimistöödel, siirdus sügisel 1920 Eestisse ja on senini (1929) toiminud tema organiseeritud ning Teedeministeeriumile alluva sisevete uurimise büroo juhatajana. W.-i tegevus Eestis on ulatanud mitmesugustele tehnilistele aladele. Tema koostatud on m. s. Narva hüdroelektrijaama, Tartu-Viljandi-Pärnu raudtee, Tallinna linna Härjapea kollektori ja Pirita-Ülemiste kanali kavad; ka on ta juhtivalt tegev mitmes tehnilises organisatsioonis ja komisjonis. W.-i sulest või tema toimetusel on ilmunud rida vähemaid töid Eesti hüdrograafia alalt. Samuti on ta toimetanud aa. 1923—26 »Sisevete uurimise büroo aastaraamatut« (Tallinna, 1924—28).

Isikl. j. m. saadud andmed. *T.*

WELLNER, Kolla, tööstur, sünd. 18. II 1889 Sangaste klk., õppis Tartu reaalkoolis, kust a. 1905 oli sunnitud välja astuma, ja õiendas sama kooli juures aa. 1907—08 küpsuseksami. Töötanud peale seda Peterburis mitmes šokolaadivabrikus, asutas ta seal a. 1913 šokolaadivabriku »Renommee«, mida ta täiendas a. 1917 uue vabriku juurdeostuga 1918. a. lõpul võõrandati ettevõte W.-ilt ja ta siirdus 1920. a. Eestisse; siin asutas ta a. 1921 koos venna Karl W.-iga (sünd. 24. VI 1899 Sangastes) Tallinnas šokolaadivabriku »Kawe«, mille saaduste levimine põhjustas juba a. 1923 uue vabriku ehituse. Praegune (1929) vabriku tööliste arv on 248 ja aastatoodang 884 000 kg, millest umbes kolmandik eksporditakse peamiselt Inglismaale ja Ameerikasse. — Oma äritegevuse kõrval on W. osa võtnud seltskondlikust tegevusest spordi, laulu j. m. alal.

Isikl. j. m. saadud andmed. *J. M.*

VELTHERUS (Welther, Völker), Joannes Ambrosius, jesuiit, eestikeelsete vaimulikkude teoste autor, sünd. a. 1547 Eisenachis Tüüringis, õppis humanitaarteadusi, teoloogiat ning matemaatikat ja astus vist a. 1570 jesuiitide ordusse. Märtsis 1583 ilmus ta ühes 5 ordukaaslasega provintsiaal P. Campano saatel Tartu ja hakkas juba järgm. a. keskpaiku esinema eestikeelsete jutlustega. Umbes samast ajast alates toimis ta Tartu kolleegiumi konsultorina, hiljemini ka kolleegiumi ning selle kinnisvarade prokuraatorina ja lühemat aega kolleegiumi aserektorina. Agara misjonärina teotses ta Tartus ja selle ümbruses, olles samal ajal kolleegiumi õppeasutiste alamate klasside üheks õppejõuks ja tõustes a. 1592 *coadjutor spiritualis* astmesse. A. 1600, Tartu langemise järel rootslaste kätte, sattus ta ühes 6 teise jesuiidiga vangi ja pidi Tallinnas, Soomes ja Rootsis vangipõlves viibides kannatama mitmeti viletsust, mida ta püüdis kergendada isikliku tööga. A. 1605 vabanenud, määrati ta preestriks Braunsbergi. Veel oma elu lõppjärgul on ta kavatsenud pöörduda tagasi eestlaste juurde. Ta suri a. 1619 Braunsbergis. — V. on tuntud peamiselt ühena esimesist Eesti kirjamehist. 1591. a. olla mingi eestikeelne teos temalt ilmunud. Et see oleks katekismus, on vähe tõenäoline, sest nagu Isselt'i kroonika usutavalt mainib, ilmus Tartu kolleegiumi jesuiitide poolt juba 1585. a. (seega ühel ajal esimese läti katekismusega) katoliiklik katekismus, mille autoriks oli tookordne Tartu koll. rektor Thomas Busaeus (vt. *suppl.*). Veel teatakse, et V. on tõlkinud mõned vaimulikud teosed 1605. ja 1610. a. vahel eesti keelde, kuid nende ilmumiskoht ja tiitel on samuti teadmata. Kumbagi raamatut pole senini õnnestunud leida. On samuti võimalik, et viimasena mainitud tõlge on ilmunud alles W. Buccius'e (vt.) väljaandel.

Catalogus (primus et secundus) personarum degentium in Collegio Societatis Jesu Derpati Anno (15)97 (Manuscripta Instituti Ossoliniani II 96); Recke-Napiersky IV; Ph. Alegambe, *Bibl.*

Eesti biograafiline leksikon, 1926-1929, lk. 555